

Indië neemt een flink deel van mijn boekenkast in bezit – om maar te zwijgen over de plaats die onze oude kolonie in mijn hoofd *bezet*. ‘Ik ben er niet geboren, maar wel gemaakt.’ (De eerste zin, die ik ooit over Indië schreef.) Maar juist omdat het voor mij een land van horen zeggen is, wilde ik er al jong veel van weten. Vooral omdat ik er *niet bij* hoorde. Ik kende de woorden niet, de smaak van schaafijs niet, de geuren na een regen waren me vreemd, de lome hitte, de geluiden in de nacht en de stille kracht van de natuur. Ervaringen waar een boek niet tegen op kan. Nee, een kind dat nooit onder de palmen heeft gelopen, kon het leven daar nooit begrijpen.

En de oorlog dan? De sterke verhalen over kamp en Bersiap? Je vader die begin jaren vijftig zijn littekens op het strand onder een handdoek toedekte, als de dood om te worden aangezien voor een mof op zoek naar zijn oude bunker. Ik wist waar die jaap in zijn rug aan te danken was. Toen mijn vader na de torpedering van de Junyo Maru op een vlot werd gehesen, bleef hij aan een grote spijker haken. Zijn rug scheurde open. Zo hechtte die scheepsramp zich voor altijd aan zijn vel.

Het was een geheime wond. Toch kende ik dat litteken goed. Ik zag het krimpen en strekken... betastte het wildvlees. Er zat moed in die wond. Doorzettingsvermogen. Het was een litteken om een voorbeeld aan te nemen.

Ik kende het van onze oefeningen. Als we zwommen in zee. Samen in de golven. Mijn vader trainde me voor een volgende oorlog.

Hij legde *zijn* oorlog in mijn hoofd. Ik moest een vent worden. Alleen een vent zou het redden. Dus niet bang zijn. Nooit bang zijn. Maar ik was zo bang voor golven. Bang voor die strenge man. Hij lelde me de zee in.

Van aaien werd je geen vent. Een vent leerde niet zwemmen in een betegeld lauw bad, met een bescherm-hengel en badhokjes. Dat kwam goed uit want wij woonden aan de kust. Op het strand van Bergen aan Zee zag ik het litteken op mijn vaders rug wit optrekken. De stille getuige van zijn oorlog.

En nu sta ik hier, een vredeskind... pratend over Indië, over Oorlog en Zee. Drie woorden die ons vandaag verbinden.

We kennen de verhalen. De verhalen van thuis. En als er thuis werd gezwegen, kennen we de verhalen van anderen. Sommige van die verhalen zijn hier verteld, weer anderen zijn geboekstaafd. (Voor een deel terug te vinden in het voortreffelijke *Op dood spoor* van Henk Hovinga.)

Met de jaren heb ik een mapje aangelegd met verhalen over de scheepsramp die zo’n indruk heeft gemaakt op mijn naaste familie: de torpedering van de Junyo Maru op 18 september 1944. Mijn vader wist zich te redden, maar vraag me niet hoe. Daarover sprak hij nooit. Te pijnlijk. Ik heb zijn verhaal verzonnen. Want hoe overleeft een jonge kerel van 29 jaar een scheepsramp? Stel je voor, 18 kilometer uit de westkust van Sumatra, samengepakt met naar schatting 6500 man op een roestige schuit. En plotseling twee torpedo inslagen. Hoe redt je het vege lijf? In de chaos na de torpedering werden lotgenoten van trappen gesmeten om maar snel op het bovendek te komen. Deed mijn vader dat?

Deelde hij zijn met moeite verworven plankje of zwemvest met een andere drenkeling? Drong hij voor bij het vlot, of zei hij beleefd: ‘Na u, na u?’

Mijn vader was zeer gesteld op goede manieren. Ook in doodsnoed?

Er is voor de kust van Sumatra gevochten voor eigen leven. Een man méér op een vlot betekende de ondergang van tientallen. Wie trapte de man die teveel was er af? Mijn vader? Wie zwom door de lijken, die door de stroming bijeen werden gedreven? Mijn vader...? die niet bang was voor kwallen.

Niet alle 6500 sprongen te water, tientallen sneuvelen tijdens de torpedering en het merendeel verdronk in de ruimen- vooral de romusha's – de Javaanse contractarbeiders. Van de 4200 man die zich uit dessa's en kampongs hadden laten weglokken met valse beloften van goed betaald werk, vaak onder druk gezet door hun dorpschouwen, overleefden volgens de documenten 200 de ramp.

Ook hen gedenken wij vandaag.

De verhalen van de Nederlandse krijgsgevangenen staan ons nader, daar hoeven we ons niet over te schamen. Zij namen hun verhalen mee naar Nederland. En als ze het niet konden navertellen, erfden de nazaten hun geschiedenis. De overlevenden die weigerden te praten, gaven ook iets door. Niets werkt zo lang na als zwijgen.

Het mapje dat ik thuis heb aangelegd, bevat vooral brieven en aantekeningen van de kinderen van Junyo Maru vaders. Ik noem ze kinderen, hoewel de meesten ouder zijn dan ik. Maar de herinnering maakte hen weer kind. Ik ontmoette ze als ik ergens in een bibliotheek of boekhandel een lezing hield.

Zo sprak ik een zoon van wie de vader na de oorlog gek was geworden. Ik kan ook een netter woord gebruiken, maar gek is wel zo duidelijk. Zijn verhaal is te privé voor hier (misschien staat hij wel tussen ons), maar we hadden niet veel woorden nodig om elkaar volledig te begrijpen. Mijn vader deed ook een beetje gek toen ik een jongen van een jaar of acht was. Hij sloot zich op en lag dan in het donker te tellen. Een manier om stormachtige gedachten te temmen, dacht mijn moeder.

Mijn vader was zenuwachtig omdat hij geen werk had. Hij kwam met en hartkwaal het kamp uit. Het woord oorlogstrauma bestond toen nog niet. Als mijn vader zijn duistere ruim afdaalde, liepen we op kousenvoeten door het huis. Wat telde hij? De doden? En waarom werd het altijd erger in september?

De beladen datum van 18 september was mij onbekend. Achteraf zeggen we dat hij in de derde week nog verder in zijn waanzin afgleed. Hij stierf toen ik tien jaar oud was. In september, acht dagen voor de beladen datum.

Ik wist wel van de scheepsramp, van het plankje, van het twee dagen dobberen in zee. En dat je zeeziek kon worden als zwemmer. Stoere verhalen. Later hoorde ik meer van mijn moeder, die ik op haar tachtigste dagen lang uitgebreid heb geïnterviewd over haar leven in Indië. (Jongere hier aanwezig: pak die kans, geschiedenis is persoonlijk.) Het hele verhaal hoorde ik echter nooit.

De verhalen van die Junyo Maru kinderen vulden mijn halve verhaal aan. Ik stond telkens verbaasd van de overeenkomsten. Het leek wel of deze ramp alle vaders tot één vader had gemaakt.

Ik tekende ook verhalen op van overlevenden. De schrijver Hans Vervoort wees mij op de getuigenis van een Indisch man die dertig jaar geleden op de radio had verteld hoe de Japanse bemanning van de Junyo Maru toch een paar reddingsboten te water had kunnen laten. Ik luisterde het laatste in het archief af. Ook deze man maakte er een spannend verhaal van. Wat moet een vent anders? Tientallen krijgsgevangenen klampten zich aan die boten vast.... ‘Dat mocht,’ zei hij triomfantelijk. ‘Als we de boot maar in de goede richting duwden. Naar de kust van Sumatra.’ Zijn stem klonk uitdagend. ‘Wie te moe werd en ging hangen, werd van boord geled.’

Geled. Alsof ik mijn vader hoorde. *Lellen.* Een Indisch woord ken ik niet. Je zou er bijna heimwee naar krijgen.

Dit soort flarden voeg ik toe aan mijn puzzel.

Mijn mapje met verhalen van nazaten groeit nog steeds. Dit voorjaar ontmoette ik op een lezing Heiko Roelfsema, kleinzoon van een verdrinkene wiens naam hij draagt. Grootmoeder zweeg. Vader zweeg. Omdat er voor hem niks te vertellen viel.

En Heiko hunkerde naar een verhaal. Hij nodigde mij uit naar Bronbeek te komen. Eerder durfde ik niet.

Nu delen wij de naam van een schip, een dag in september, een doodstrijd te water, een paar plaquettes.

Ook dat is een verhaal.

Onlangs sprak ik een vrouw van wie de vader bij de torpedering van de van Waerwijck om het leven kwam - drie maanden vóór de Junyo Maru. Ze had haar vader niet gekend.

‘*Friendly fire,*’ zei ze, ‘mijn eerste Engels.’ De tranen spoten uit mijn ogen. Ik leerde dat Engels van mijn vader.

Friendly fire. Uitgesproken als een stille vloek. Je kon niet eens boos zijn dat je vaders schip kapot werd geschoten. Hun lijden was een offer aan de vrede. En er was maar één vijand: de Jap.

Kinderen en nazaten van mannen die op de *hell ships* van Java naar de Molukken zaten, kunnen daar ook van meepraten. De geallieerde vliegers hadden vrij spel in het luchtruim van de archipel. Het waren vaak kleinere schepen die werden beschoten, met zieken aan dek.

Soms was de lading – krijgsgevangenen – de geallieerden bekend. *Friendly fire.* Van de 6700 krijgsgevangenen die van Java naar de Molukken werden vervoerd, overleefden 2200 het niet.

Ook hen gedenken wij. En de duizenden op niet genoemde schepen.

De vrouw die haar vader op de van Waerwijck verloor, liet me een kiekje zien. Een energieke jonge vent keek ons aan. ‘Ik praat bijna elke dag met hem,’ zei ze. ‘Hij is mijn leidsman.’

In die zin zijn de doden die wij gedenken niet dood. Ze leven in onze herinnering. Voor hen nemen we vandaag een minuut stilte in acht. Maar zwijgen doen we niet meer. Wij geven hun leven in onze verhalen door.